Η ΑΥΓΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ

Σύνταξη: Κώστας Βούλγαρης, Κώστας Γαβρόγλου, Γιώργος Μερτίκας, Άλκης Ρήγος, Πέτρος-Ιωσήφ Στανγκανέλλης, Κώστας Χριστόπουλος

ΤΕΥΧΟΣ 643 | ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΥ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ | 15 ΜΑΡΤΙΟΥ 2015

www.avgi-anagnoseis.blogspot.com

Παλιές απαντήσεις σε νέες αναγκαιότητες

Τις προηγούμενες ημέρες η νέα ηγεσία του υπουργείου πολιτισμού διόρισε το νέο διοικητικό συμβούλιο του Ελληνικού Κέντρου Κινηματογράφου, όπως και αυτό του Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης. Όχι, δεν υφίσταται κάποιο ζήτημα με την ειδημοσύνη, την αξιοπιστία, την καταλληλότητα και, ακόμα περισσότερο, την καλλιτεχνική και μη πορεία των διορισθέντων προσώπων. Το αντίθετο. Ως προς τούτο τίποτα δεν μπορεί να προσάψει κανείς στον αναπληρωτή υπουργό πολιτισμού και το επιτελείο του. Εντούτοις, ένα άλ-

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

λης φύσης ζήτημα τίθεται εδώ: ο ίδιος ο *διορισμός* ή, ακριβέστερα, *ο ορισμός*, για να χρησιμοποιήσουμε την ορολογία των σχετικών ανακοινώσεων του υπουργείου. Όπως ακριβώς *όρισε* αυτήν τη σύνθεση του διοικητικού συμβουλίου του ΕΚΚ ή του Φεστιβάλ, η ίδια ή μια άλλη πολιτική ηγεσία του πολιτισμού διατηρεί και το δικαίωμα να ορίσει κάποιαν άλλη, καθαιρώντας την αμέσως προηγούμενη.

Αν για κάποιο λόγο παραθέτουμε τα παραπάνω, είναι διότι αποτελούν ενδεχομένως ένα από τα πρώτα δείγματα για την πολιτική που θα ακολουθήσει το νέο ΥΠΠΟ, την όποια βέβαια δεν βιαζόμαστε να αξιολογήσουμε. Μια τέτοια διοικητική πράξη φανερώνει ήδη πως υπάρχει μια συνέχεια στις σχετικές πολιτικές πρακτικές· πως, σε ό,τι για παράδειγμα εδώ μας αφορά, ο υπουργός συνεχίζει να διατηρεί την πλήρη δικαιοδοσία να ενεργεί ή να κρίνει κατά το δοκούν, να διορίζει επιτροπές, διοικητικά συμβούλια, καλλιτεχνικούς διευθυντές και, εμμέσως, το ευρύτερο θεσμικό προσωπικό που αντιστοιχεί στο χαρτοφυλάκιό του.

Αυτό που μάλλον λείπει εδώ είναι μια διαφορετική αντίληψη και λογική, ένα νέο γενικότερο πλαίσιο εντός του οποίου θα λαμβάνει χώρα μια δημοκρατικοποίηση των σχετικών διαδικασιών και κάποια διεύρυνση της διαβούλευσης με το ευρύτερο πεδίο του πολιτισμού. Γίνεται, βέβαια, σαφές πως το πεδίο αυτό δεν αγνοείται. Αν μη τι άλλο, μπορούμε ήδη να πιστώσουμε στον Νίκο Ξυδάκη μια μακρά στο χρόνο διάδραση μαζί του, μια καλύτερη γνώση της ανθρωπογεωγραφίας του, γεγονός που αποδεικνύεται και από την επιλογή των προσώπων των ως άνω διοικητικών συμβουλίων. Σίγουρα ως προς αυτό μπορούμε να σημειώσουμε μιαν ανανέωση και μιαν εμφανή ποιοτική διαφορά από τις προηγούμενες πολιτικές προϊστασίες.

Ας πάμε σε ένα άλλο, σχετικό όμως, παράδειγμα. Δεν έχει

Οι εικόνες του τεύχους προέρχονται από την ατομική έκθεση του Helmut Middendorf με τίτλο Kick Out theJams, που πραγματοποιείται στην γκαλερί Ελένη Κορωναίου (Δημοφώντος 30 & Θορικίων, Θησείο). Μέχρι 28/3

Häuserkopf, 1986, ακρυλικό σε χαρτί, 100 x 70 εκ.

περάσει πολύς χρόνος από την απομάκρυνση της Άννας Καφέτση από τη θέση της διευθύντριας του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, με απόφαση της προηγούμενης πολιτικής αρχής του ΥΠΠΟ. Οι συνειρμοί είναι εύλογοι. Και σε αυτήν την περίπτωση κανείς δεν μπορούσε να προσάψει κάτι αναφορικά με την καταλληλότητα και την επιστημονική επάρκεια της διευθύντριας, όπως άλλωστε και της διαδόχου της Κατερίνας Κοσκινά. Επιπρόσθετα, η συνολική μακρόχρονη και επίμονη προσπάθεια της Άννας Καφέτση για τη δημιουργία και την ίδρυση του ΕΜΣΤ, επέβαλε την παρουσία της -έστω και τιμητικά- στη θέση της προϊσταμένης του τουλάχιστον κατά την έναρξη της λειτουργίας του στους χώρους του ανακαινισμένου κτιρίου του Φιξ.

Και σε αυτήν την περίπτωση, η αυξημένη σημασία των προσώπων στα πολιτιστικά πράγματα έγινε για ακόμα μία φορά προφανής. Πρόκειται για μία διαπίστωση που επιβεβαιώνει ξανά την απουσία ενός συνολικότερου σχεδιασμού, τέτοιου που δεν θα καθιστά την πολιτιστική πολιτική αποκλειστικά και μόνο υποκείμενη στις ουσιαστικές πρωτοβουλίες προσωπικοτήτων και θεσμικών ή μη λειτουργών του εκάστοτε πεδίου. Μάλιστα, η επιτακτικότητα τέτοιων επωφελών προσωπικών ενεργειών εδραιώνει τους εμπνευστές τους ως μόνιμους και αναντικατάστατους, ακόμα και όταν η συνολική πρακτική κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους θεωρείται συχνά προβληματική. Όπως, ίσως, συνέβη και με το παράδειγμα που επικαλούμαστε εδώ. Η Άννα Καφέτση λειτούργησε πολλές φορές πράγματι συγκεντρωτικά, προσωποπαγώς, μεροληπτικά και με επιδεικτική αμεριμνησία απέναντι στις καθημερινές διεργασίες του τοπικού κόσμου της τέχνης. Ευτυχώς όχι και οι περισσότεροι από τους άμεσους συνεργάτες της.

Ενδεχομένως, μια κρυφή αβεβαιότητα για τους πολλούς αστάθμητους -ακόμα και πολιτικούς- παράγοντες που θα μπορούσαν να ακυρώσουν την ολοκλήρωση μιας τόσο μεγάλης προσπάθειας, όπως αυτή που αναγνωρίζεται στο πρόσωπο της Άννα Καφέτση, να εξηγεί τέτοιες στάσεις. Η ίδια έμελλε να πλησιάσει, κάπως διστακτικά, το ευρύτερο καλλιτεχνικό πεδίο όταν η θέση της φάνηκε πως έγινε πλέον όντως επισφαλής. Όταν λοιπόν καθαιρέθηκε η Άννα Καφέτση, αρκετοί, μάλλον λιγότεροι απ' όσους θα ανέμενε κανείς, αντέδρασαν σε μια τέτοια -νόμιμη μεν αλλά με αδιαφορία αν όχι περιφρόνηση για την καλλιτεχνική πραγματικότητα και την προσφορά συγκεκριμένων ανθρώπων δε- άνωθεν πολιτική παρέμβαση. Η εν λόγω παρέμβαση κατέστη έτσι αυθαίρετη και απονομιμοποιημένη στην πράξη.

Και όλα τούτα εν μέσω της εντεινόμενης υποκατάστασης των δημοσίων πολιτιστικών φορέων και θεσμών από τα όλο και περισσότερο «επιθετικά» ιδιωτικά ιδρύματα, τα οποία με μπόλικο επικοινωνιακό θόρυβο επιχειρούν να προκαταλάβουν τα πολιτιστικά και, τελικά, πολιτισμικά, επίδικα που προσμετρώνται στον κατάλογο διαβούλευσης στη δημόσια σφαίρα.

Ένα κενό ουσιαστικής νομιμοποίησης λανθάνει λοιπόν σε όλα τα παραπάνω· ένα κενό που δεν πρόκειται να καλυφθεί όσο κεντρική πολιτική επιδίωξη αποτελεί η γεφύρωση μικροσυμφερόντων και η αναπαραγωγή μικροεξουσιών. Δεν καλύπτεται, επίσης, με την όποια τοποθέτηση απλά προσώπων που απολαμβάνουν ακόμα και την καθολική εκτίμηση για τη στάση και το έργο τους. Αλλά αν όχι έτσι τότε πώς; Ποια θα μπορούσε να είναι η επιθυμητή διαδικασία λήψης τέτοιου είδους αποφάσεων;

Μια πρώτη απάντηση ψιθυρίζεται ήδη στους καλλιτεχνικούς μικρόκοσμους, στην οποία δίνεται εδώ η ευκαιρία να ειπωθεί και δημόσια. Και δεν είναι άλλη από αυτήν που προτάσ-

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ
ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

σει καταρχήν τη διενέργεια ενός ανοιχτού διεθνούς διαγωνισμού για τις θέσεις των επικεφαλής των καλλιτεχνικών θεσμών. Οι υποψήφιοι θα καλούνται να εκπονήσουν τεκμηριωμένες προτάσεις και να καταθέσουν στόχους, βασισμένους σε δεδομένους τεχνικούς όρους. Και όταν αναφερόμαστε σε «στόχους» εννοούμε πριν και πάνω απ' όλα τους αισθητικούς και καλλιτεχνικούς: το ποια θα πρέπει να είναι η κατεύθυνση των επιλογών, ποιο συνολικότερο σχέδιο εξυπηρετούν, το ποιες αισθητικοκαλλιτεχνικές τάσεις προτάσσουν, το πώς τελικά γίνεται αντιληπτή από τους ίδιους η τέχνη και ο ρόλος της.

Ποιος θα φέρει, όμως, το βάρος της επιλογής σε αυτήν την περίπτωση; Σίγουρα όχι κάποια από τις σταθερές και αυτο-αναπαραγόμενες επιτροπές. Μετά από κάποια προεπιλογή, οι προτάσεις των υποψηφίων θα υποβάλλονται σε ένα πολυάριθμο και εναλλασσόμενο κάθε φορά σώμα εκλεκτόρων του ευρύτερου σχετικού πεδίου. Επιμένοντας στο παράδειγμα του ΕΜΣΤ, 100 ή 150 επιμελητές εκθέσεων, καλλιτέχνες, ιστορικοί τέχνης, τεχνοκριτικοί, συλλέκτες, ιδιοκτήτες αιθουσών τέχνης, εκπρόσωποι φορέων, μουσειολόγοι, με θεσμικό ή μη ρόλο αλλά με κατατεθειμένο έργο στο αντικείμενό τους, ύστερα από μελέτη του σχετικού υλικού θα μπορούσαν να κληθούν σε μία ημερήσια ανοιχτή και δημόσια διαβούλευση με αντικείμενο τους παραπάνω «στόχους» με τους υποψηφίους, μία ή έναν εκ των οποίων κατόπιν θα επιλέξουν σε μυστική ψηφοφορία.

Έπειτα, το υπουργείο θα συνάπτει με την ή τον αιρετό πλέον θεσμικό λειτουργό σύμβαση ορισμένου χρόνου (ενδεχομένως διάρκειας 5 ετών), ενώ ο ίδιος θα διατηρεί το δικαίωμα επανεκλογής και όχι ανανέωσης της θητείας του με κάποια υπουργική απόφαση. Τα διοικητικά συμβούλια θα οφείλουν, πέρα από το να τον συνεπικουρούν στο έργο του, να διασφαλίζουν την ορθή εφαρμογή των όρων της εν λόγω σύμβασης.

Η μέριμνα για τη διασφάλιση της πολυτασικότητας και της πολυφωνικότητας, για τη δυνατότητα δηλαδή παρουσίασης μιας πληρέστερης εικόνας του τοπίου των σύγχρονων πολύμορφων καλλιτεχνικών πρακτικών θα μας απασχολήσει σύντομα, σε μια επόμενη στιγμή. Διότι ως προς αυτά θα κριθεί εντέλει η όποια πολιτιστική πολιτική. Όπως θα κριθεί και από την ικανότητα υπέρβασης του κυρίαρχου λόγου για την τέχνη, από τη διαμόρφωση μιας επικρατούσας άποψης που θα επιβάλλει την πρόσβαση στην ιδιαιτερότητα, στη μειοψηφία, στην αποκλίνουσα από αυτήν άποψη.

Επιπλέον, μια πρόταση σαν αυτήν αγνοεί πολλά από όσα θα την καθιστούσαν πιθανότατα ανεφάρμοστη. Κατατίθεται, ωστόσο, στην προοπτική μιας όσο το δυνατόν μεγαλύτερης κατοχύρωσης των μεγάλων δημόσιων πολιτιστικών φορέων και της εύρυθμης λειτουργίας τους, μιας ουσιαστικότερης και καθοριστικότερης ενεργοποίησης των ούτως ή άλλως δρώντων του πολιτισμού και της τέχνης, καθώς και σαν αφορμή ανοίγματος ενός διαλόγου, όχι μόνο σε σχέση με τις θεσμικές λειτουργίες αλλά και για τον ίδιο το χαρακτήρα της τέχνης και των διακυβευμάτων της. Γιατί θα πρέπει να τον φοβόμαστε;

Η μυθοποιός γραφή του ποιητικού

ΝΙΚΟΣ ΕΡΗΝΑΚΗΣ, *Ανάμεσα σε όσα πέφτει η σκιά*, εκδόσεις Γαβριηλίδης, σελ. 64

Η νεωτερική προοπτική του μύθου στην ποιητική εκφραστική συγκροτήθηκε ως αποκαταστασιακή μορφή, είτε ως ρομαντική μελώδηση του παρελθόντος του μύθου, είτε ως μοντερνική «αντικειμενική συστοιχία» του μύθου με το παρόν της ποιητικής εναίσθησης. Πάντως, και στις δύο αυτές συστοιχίσεις μελώδησης του παρελθόντος και σύμπλευσης συμβολικής με το παρόν, ο μύθος, στην ποιητική του εκδοχή,

ΤΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΡΟΖΑΝΗ

ακολούθησε με προσήλωση και ένταση την κατεύθυνση που πρώτος είχε υποδείξει ο Schelling, στην αξίωσή του για μια μυθοποίηση του μύθου την οποία μόνο η ποιητική τέχνη μπορούσε να αναλάβει, ως ερμηνεία του εαυτού της και της σχέσης ανάμεσα στο παρελθόν και στο παρόν της πρόζας του κόσμου. Και αυτό, διότι, όπως εξηγούσε, «η μυθολογία δεν είναι τίποτε άλλο παρά το σύμπαν στην ανώτατη εκδήλωσή του, στην απόλυτη μορφή του, το αληθινό σύμπαν καθεαυτό, εικόνα ή σύμβολο της ζωής και του θαυμαστού χάους στη θεία φαντασία, καθαυτό ήδη ποίηση και όμως μέσα και για τον εαυτό του το περιεχόμενο και το στοιχείο της ποίησης».

Έχω την εντύπωση ότι μέσα σε αυτό το πλαίσιο ερμηνείας της ποιητικής εκφραστικής θα πρέπει να προσληφθεί και το αξιοσημείωτο εγχείρημα του Νίκου Ερηνάκη στο υπό συζήτηση ποιητικό του έργο. Υπάρχει, ωστόσο, μια κρίσιμη αντιστροφή πάνω στην οποία ο συγγραφέας εκθέτει την προσωπική του μυθολογία, μέσω του ποιητικού συμβάντος και προς χάριν του συμβάντος αυτού: μας λέγει, «Η μόνη μυθική εποχή είναι το μέλλον». Σε αυτή την αντιστροφή βρίσκεται, κατά την αντίληψή μου, το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της ποιητικής πρότασης, καθώς αυτό είναι το σταθερό κέντρο της δόμησης του ποιητικού σώματος, το οποίο επιχειρεί να αναδείξει, περνώντας μέσα από τους δαιδάλους μιας σύγχρονης ποιητικής γραφής, που έχει μάλλον παραμερίσει το μυθικό της παρελθόν μέσα στην πραγματική προοπτική ενός παρηκμασμένου μοντερνισμού:

Κρεμόμαστε χαμηλά
Από το μέρος του θεού

ομολογεί, αναδιπλώνοντας το ποιητικό του σώμα ο συγγραφέας, επιθυμώντας να το διατυπώσει ως αδιέξοδο της προσωπικής του μυθολογίας:

Η κυριαρχία του φανερού
Η ρήξη εκδηλώνεται μόνο
Στο μεγαλείο της απόκρυψης
[...]
Έκθεση πανομοιοτύπων
Βάνανση επανάληψη

Είναι ίσως μέσα από το διαφαινόμενο στους ανωτέρω στίχους αδιέξοδο της κυριαρχίας τού φανερού (μεταφράζω: του πραγματικού μοντερνισμού) που αναδύεται η ανάγκη της επαναπρόσληψης της ρομαντικής προοπτικής του μύθου και της, αν όχι εγκατάλειψης, μάλλον του παραγκωνισμού της μοντερνικής «αντικειμενικής συστοιχίας». Εδώ, η ποιητική γραφή επαναπροσανατολίζεται ως ρήξη και «μεγαλείο της απόκρυψης», όροι οι οποίοι επαναφέρουν, ακούσια ή εκούσια, τη ρομαντική μύθευση, αλλά και την αντιστροφή της, από μύθευση του παρελθόντος στην σκοπούμενη μύθευση του μέλλοντος. Όχι πλέον το παρελθόν (αποκαταστασιακή πρόθεση), αλλά το μέλλον μυθεύεται, και αυτό ακριβώς το μυθευμένο μέλλον αξιώνει την απομάκρυνση από τον γερασμένο μοντερνισμό των «αντικειμενικών συστοιχιών».

Κατά την αντίληψή μου, πρόκειται για ένα ποιητικό εγχείρημα καινούργιας αποκατάστασης και συγχρόνως αντιστροφής του μυθικού πυρήνα της ποιητικής γραφής, με την πρόβλεψη του μέλλοντος ως το *επιθυμήσιμο* της γραφής, μολονότι και μέσα από την καθαρά ρομαντική προοπτική της μύθευσης, το μέλλον αναδύεται επίσης, όπως άλλωστε το μαρτυρά ο Paul de Man (*The Rhetoric of Romanticism*), ως συντακτικός όρος της ρομαντικής εκφραστικής. Έτσι μόνο μπορώ να διαβάσω εκθετικά τους στίχους:

Φορές που αναπνέω ένα μύθο
Φορές που μιλάω στον εαυτό μου
Και δεν έχω τίποτε να πω
[...]
Φρίκη όπως η αναμονή της ομορφιάς
Στην ανάγκη μιας νέας ηθικής
[...]
Να διαφυλάξουμε το χάος μέσα μας
Κι ας μείνει η ψυχή εκεί που είναι

Είναι σαφές ότι, παρά την αξιοσημείωτη διαύγεια της σκοπούμενης αντιστροφής της μύθευσης, διά και προς χάριν της ποιητικής γραφής, το εγχείρημα παραμένει αναγκαστικά ημιτελές. Οι υψηλοί τόνοι της μυθικότητας της γραφής, ακολουθούνται άλλοτε από εκκρεμείς και άλλοτε από ανήσυχα ταραγμένες ποιητικές προτάσεις. Θέλω να πω ότι το «υψηλό ύφος» που πράγματι εξέθρεψε το «θαυμαστό χάος στη θεία φαντασία» ως ρομαντικό πρόταγμα της ποιητικής εκφραστικής (και αποκλειστικά μάλιστα της ποιητικής εκφραστικής) ενθηκεύεται στην ποιητική του Ερηνάκη ως νοσταλγία γραφής και όχι ως βεβαιότητα γραφής. Ίσως η βεβαιότητα της γραφής ως χαοτικού σώματος μπροστά στη «θεία φαντασία» (στη δημιουργική φαντασία, όπως θα εξηγούσαν οι ρομαντικοί) να μην μπορεί να επωμισθεί το βάρος του μοντερνισμού, ο οποίος, άλλωστε, στηρίχθηκε κατ' εξοχήν στην εκκρεμότητα της γραφής, παλινωδώντας ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν του. Και θα μπορούσα να πω ότι αυτή η παλινωδία μάλλον συνεχίζεται και μέσα στους στίχους του Ερηνάκη.

Όμως εκείνο που, κατά τη γνώμη μου, σώζει το εγχείρημα είναι η μαχητική αυτογνωσία της εκκρεμότητας της γραφής (σειρά και αλληλουχία ποιητικών θραυσμάτων) και η προσπάθεια να αντιστραφεί αυτή η εκκρεμότητα υπέρ της συνοχής ενός μυθευόμενου τωρινού κόσμου, εν απουσία ζωτικού μύθου και μέσα στη στέρηση ενός μέλλοντος μυθικού που θα συνείχε τη γραφή, όχι μόνον ως αποκατάσταση του μύθου αλλά κυρίως ως επικράτηση της μυθοποιού ποιητικής εκφραστικής.

Maler, 1988, ακρυλικό σε καμβά, 200 x 180 εκ.